

הרב צבי א' סלושץ

הפטרות "שובה" ו"דרשו" בשבתות שבין ראש השנה לסוכות

— א —

בטור אורח חיים סוף סימן תכ"ח מובא לשון הפסיקתא וז"ל:
מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מעין הפרשיות דומה בדומה (כלומר
מפטירין בנביא בעניין הדומה והמוכיר את פרשת השבוע), ומשם ואילך
לפי הזמן ולפי המאורע: תלתא דפורעניתא ושבע דנחמתא ורתתי
דתיובתא. (פירוש: שלוש הפטרות של פורענות ושבע הפטרות של נחמה
ושתי הפטרות של תשובה).

תלא דפורעניתא: דש"ח, "דברי ירמיהו" – לפ' פנחס; "שמעו דברה" –
לראשי המטות; "חזון" – לאלה הדברים בשבת שלפני ט' באב.
שבע דנחמתא: נו"ע אר"ק"ש, "נחמו" – לואתחנן; "ותאמר ציון" –
לעקב; "עניה סוערה" – לראה; "אנכי אנכי" – לשופטים; "דני עקרה"
– לכי תצא; "קומי אורי" – לכי תבוא; "שוש אשיש" – לאתם נצבים.
וכשחל ראש השנה בשני ושלישי שוילך בין ר"ה לצום כפור מפטירין
"דרשו" בין ר"ה ליוה"כ, ושבת שבין צום כיפור לסוכות "שובה" –
להאזינו. אבל כשר"ה בימים בה"ז שהאזינו קודם צום כפור (ואין שבת
בין יוה"כ לסוכות) מפטירין בו "שובה".

וכתבו התוספות במגילה דף לא, ע"ב ד"ה ר"ח אב בשם הפסיקתא וזה לשונם: "וכשיש
שבת בין יום הכפורים לסוכות אז הוי "דרשו" בשבת שלפני יוה"כ משום דכתיב ביה
"דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נ"ה, ו) והיינו בימי תשובה, ו"שובה" בין כפור לסוכות, וכן
"יוה" נתן קולו לפני חילו" דמשתעי במים דכתיב ביה "מורה ומלקוש" (יואל ב', יא ופסוק
כג) ושייך שפיר לפני סוכות, עכ"ל התוס'.

וכתב על דברי תוסי אלה הרש"ש: "וצריך עיון דכל הענין שם ("וה' נתן קולו") משתעי
בארבה לפי פירוש רש"י ורד"ק, ולהר"י אברבנאל קאי על גלות בבל".

בספר "מרדכי" סוף מגילה סימן תתל"א כתב, שהפטרות "שובה" יש להפטיר בשבת
שבין סוכות ליוה"כ (אם יש שבת ביניהם), "שהוא מדבר בשאלת מטר קודם לחגי". וגם
דבר זה צ"ע שהפטרות "שובה" היא בסוף ספר הושע ואין שם כלל זכר בענין שאלת מטר.
ובהמשך דבריו כתב ה"מרדכי" שמוסיפים בשבת שבין יוה"כ לסוכות גם מתוך ספר
יואל "וה' נתן קולו לפני חילו", כי "יפה צעקה לאדם קודם גמר דין מלאחר גמר דין
כדאיתא בראש השנה" (טז, ע"א ובדף יח, ע"א). ואולי מה שכתב ה"מרדכי": "שהוא

מדבר בשאלת מטר קודם לחג, כוונתו לתוספת הפסוקים מיואל "וה' נתן קולו לפני חילו" עד "ולא יבושו עמי לעולם" (פסוקים יא-כז) שבקטע זה מוזכר הפסוק "כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון". ועל זה כתב הטעם שאע"פ שבשבת זו קודם חג הסוכות הוי קודם גזר דין של מים, שהרי בחג הסוכות נידונים על המים (ר"ה פרק א', משנה ב') – מ"מ יפה צעקה קודם גזר דין מלאחר גזר דין, ולכן מפטירין גם פסוק "וה' נתן קולו".

אבל ב"בית יוסף" לטור או"ח שם כתב בשם "המרדכי" הטעם שמפטירים ב"שובה" בין יוה"כ לסוכות אע"פ שכבר עבר יום הכיפורים, משום שיפה צעקה לאדם קודם גזר דין ואחר גזר דין. ושבת קודם יוה"כ הפטירו "דרשו ה' בהמצאו" שנדרש בתחומא (ראש השנה דף יח, ע"א) על עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ, על כן גם לאחר יוה"כ צועקין ומפטירין "שובה" מטעם שיפה צעקה גם לאחר גזר דין. וכך גם גירסת הגמ' אצלנו: "א"ר יצחק: יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין".

— ב —

הפסוק: "וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו, כי עצום עושה דברו, כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו" (יואל ב', יא) – נדרש ב"ילקוט שמעוני" יואל רמז תקלד בשם הפסיקתא כך:

"וה' נתן קולו לפני חילו – בראש השנה,
כי רב מאד מחנהו – אלו ישראל,
כי עצום עושה דברו – כי הוא מעצים כחם של צדיקים שעשו רצונם,
כי גדול יום ה' – זה יום הכפורים,
ומי יכילנו – שלשה ספרים נפתחים".

תוכנו עדיין לא מבואר די הצורך, ובזוהר הק' סוף פרשת וישב דף קצב, ע"ב – קצג, ע"א פירשו פסוק זה גם על ימי הדין ומדבריו נוכל להבין עומק דברי הפסיקתא, וז"ל הזוהר:

"וה' – בכל מקום הוא וביתו דינו,
נתן קולו – זהו הקול שכתוב "קול דברים" (דברים ד', יב),
לפני חילו – אלו הם ישראל.
כי רב מאד מחנהו – כמו שאתה אומר: "היש מספר לגדודיו" (איוב כ"ה,
ג), שכמה ממונים ושלוחים יש להקב"ה וכולם עומדים להסתיך על
ישראל, ועל זה הקב"ה מזדמן לפני ישראל כדי לשמרם ולא יוכלו לקטרג
עליהם.
כי עצום – זהו המקטרג הנמצא לפני הקדוש בורך הוא וחזק כברזל וחזק
כאבן צור.
עושה דברו – שמקבל רשות מלמעלה (הקב"ה) ומוציא הנשמה מלמטה.
כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו – שהוא שולט על הכל ועליון ותקיף
על הכל, והכל (נמצאים) תחת שלטונו".

לפי הזוהר ה' ובית דינו באים לשפוט את ישראל בראש השנה. וכבר תיארו יפה הפייטן בפיוט הנורא "יונתנה תוקף" שהקב"ה ופמלייתו מתכנסים לדון את כל באי עולם בדין. הקול של הקב"ה הוא כקול ה' בעת מתן תורה בשופר גדול יתקע, וכל חיליו עומדים להסטיף על ישראל וה' נתן קולו עליהם לבל יוכלו להסטיף. אמנם לצדיקים, עושי דברו העוסקים בתורה ובמצוות, מעצים כוחם וחותמם לחיים כבר בר"ה. כי גדול יום ה' יום הכפורים שהקב"ה שולט על הכל, ואין השטן יכול להסטיף ביום זה (כדאיתא בנדרים לב, ריש ע"א וברי"ן שם). והכל נכתבים ונחתמים בשלושה ספרים הצדיקים והרשעים והבינוניים (כאמור בר"ה טז, ע"ב). מן הפסיקתא ומן הזוהר אנו למדים שהפסוק "וה' נתן קולו לפני חלו" וגוי עניינו על ימי הדין שבין ר"ה ליוה"כ. מכאן מובן מה שהראשונים כותבים להוסיף פסוק זה בהפטרה של "שובה".

— ג —

במהרי"ל הלכות עשרת ימי תשובה כתב:

"הפטרת שובה היא בתרי עשר סוף הושע (י"ד, ב-ט), ומסיים אותו נביא ומדלגין אז לנבואת יואל. ומתחילין "תקעו שופר בציון קדשו צום" עד לא יבושו עמי לעולם" (יואל ב', טו-כז). ונראה משום דשובה דסוף הושע, הן רק תשעה פסוקים ואין פוחתין בנביא מכ"א פסוקים, לכן צריך למלאות בה מנבואת יואל".

והנה בכמה מנהגים תיקנו להוסיף פסוק "וה' נתן קולו" להפטרת שבת שובה, ולפלא בעיני שמהרי"ל ועוד פוסקים השמיטו פסוק זה וכתבו להוסיף "תקעו שופר בציון" אע"פ שהפסוק "וה' נתן קולו" נדרש על עשרת ימי תשובה. וביותר תמוהה בעיני מה שכתבו תוסי ומרדכי במגילה שפסוק "וה' נתן קולו" קוראים בשבת שבין יוה"כ לסוכות משום שבאותה פרשה כתוב "ויורד לכם גשם מורה ומלקוש" שעניינה בקשה על המים שמבקשים בסוכות, ולא קרב זה אל זה ששני הפסוקים כתובים בשתי פרשיות נפרדות. והיה ראוי לקרוא פסוקים "תקעו שופר בציון" בשבת שבין יוה"כ לסוכות כי שם בפרשה נזכר הפסוק "ויורד לכם גשם מורה ומלקוש". וכבר הזכרנו לעיל שהרש"ש העיר על כך שהפסוק "וה' נתן קולו" אינו משתעי בגשם.

מהתוסי משמע שהיו מוסיפים מ"וה' נתן קולו" (פסוק יא) עד סוף פרק ב' "ולא יבושו עמי לעולם" (פסוק כז). אבל למנהגנו שמתחילים מ"תקעו שופר בציון" צ"ע למה לדלג פסוק "וה' נתן קולו" הנדרש על עשרת ימי תשובה.

כשנתבונן בדבר נראה ששתי דיעות בפוסקים. בשולחן ערוך אורח חיים סימן תכ"ח סעיף ח' הובאו שתי דיעות וז"ל:

"בשבת שבין ר"ה ליום הכפורים מפטירין לעולם "שובה". וכשר"ה בב"ג, שיש שבת בין יום הכפורים לסוכות וקורין בו האזינו — מפטירין בו "וידבר דוד". ו"א כשר"ה בב"ג ש"וילך" בין ר"ה ליוה"כ מפטירין בו "דרש" ובשבת שבין יוה"כ לסוכות שקורין "האזינו" מפטירין "שובה", עכ"ל הש"ע. וכתב ע"ז הרמ"א בהגהותיו: 'והמנהג כסברא ראשונה'".

לפי הדעה הראשונה גם כשאין שבת בין יוה"כ לסוכות יפטירו "שובה" בשבת שבין ר"ה ליוה"כ, ואז יש להוסיף פסוקים מנביא אחר כדי להשלים לכ"א פסוקים שאין בפי "שובה" עשרים ואחד פסוקים אלא תשעה בלבד. או מטעם אחר יש להוסיף פסוקים מנביא אחר כדי שלא רוצים לסיים ו"פושעים יכשלו במ". ונחלקו הפוסקים מה להוסיף. אבודרהם בספרו כתב שמוסיפים פסוקי מיכה מפרק ז' יח-כ: "מי אל כמוך" וגו'. לשיטתו מדלגים על ארבעה נביאים: יואל, עמוס, עובדיה, יונה ומסיים בנביא החמישי במיכה, כי בספר תרי עשר מותר לדלג מנביא לנביא כדאמרינן בברייתא במגילה כד, ע"א.

תוספות במגילה כתבו להשלים בפסוקי יואל והדילוג הוא לנביא הבא אחרי הושע. "אליה רבה" כתב שישלימו בפסוקי מיכה וגם בפסוקי יואל. וכתב על זה בעל "דגול מרובה" שם בסימן תכ"ח ש"אין לזה טעם וריח תרתי למה?" עכ"פ לפי דברי התוס' שמשלימים בפסוקי יואל שפיר כתבו התוס' לקרוא גם "וה' נתן קולו" דמשתעי בעשרת ימי תשובה כדרשת הפסיקתא והזהר.

אולם לדעה השנייה בשי"ע, כשיש שבת בין יוה"כ לסוכות מפטירין "שובה" אע"פ שכבר עבר יוה"כ, ומה טעם לקרוא "שובה"? ותירץ ה"פרי חדש" או"ח סימן תכ"ח ס"ק ח', משום דאמרינן בגמ' ר"ה דף יח, ע"א אפילו לאחר גזר דין שנגזר על הציבור אם היה עמו תשובה אזי אם צעקו אח"כ בתפילה קורעים גזר הדין. לפיכך ראוי לקרוא "שובה ישראל" להזכיר שגם אם ח"ו נגזר דינו לרעה — בצעקה ובתשובה קורעים גזר הדין. אלא שיש לשאול האם לפי שיטה זו אילו פסוקים יוסיפו כדי להשלים לכ"א פסוקים החסרים מפרשת "שובה". וייתכן שאז יוסיפו מיואל את הפסוקים מ"תקעו שופר בציון" עד "לא יבושו עמי לעולם" כי שם כתוב ענין הגשם ושייך הוא בין יו"כ לסוכות.

— 7 —

בחומשים שלנו נדפסו קטעי הפטרות לפי סדר זה:

- א) "שובה ישראל עד ה' אלקיך" עד "ופושעים יכשלו במ" (הושע י"ד, ב-ג).
- ב) "מי אל כמוך" עד "אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם" (מיכה ז', יח-כ).
- ג) "וה' נתן קולו" עד "מנחה ונסך לה' אלקיכם" (יואל ב', יא-יד).
- ד) "תקעו שופר בציון" עד "ולא יבושו עמי לעולם" (יואל ב', טו-כז).

לפי זה יוצא שמדלגים מנביא לנביא למפרע בניגוד למה ששינונו בברייתא בגמרא (מגילה כד, ע"א) "ובנביא של שנים עשר מדלג, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו". ופירש רש"י: "למפרע". שהרי סדר נביאי תרי עשר: הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה. ובעל "מטה אפרים" בסימן תר"ב ס"ק מ' כתב: "בין שקורין וילך בשבת זו ובין שקורין האזינו — מפטירין בנביא סוף הושע "שובה ישראל" ומדלגין לנביא יואל וקורין "תקעו שופר בציון". ויש קורין מפסוק י"א "וה' נתן קולו". ויש מוסיפין עוד בפסוקי מיכה "מי אל כמוך", עכ"ל. וזהו כדן הברייתא הנזכרת שהדילוג הוא כסדר הנביאים.

וראיתי בספר "אגרות משה" להג"מ פיינשטיין חלק א' או"ח סימן קי"ז שכתב מה שהוסיפו פסוקי יואל ופסוקי מיכה: "מסתבר שרק בשביל לסיים בדבר טוב הצריכו לסיים

בפסוקי מיכה או בפסוקי יואל, והמדפיסים הדפיסו בטעות תרומיהו ולא סיימו שאו זה או זה להפטיר. והעיקר הוא כשקורין בחומש סגי בפסוקי מיכה משום טרחא דציבורא, וכשקורין בנביא שא"א להפטיר במיכה מחמת שהוא רחוק מסיימין בפסוקי יואל".
ומה שנהגו בארץ ישראל לדלג בשבת תשובה "מי אל כמוך", יש לומר משום שמוסיפים פסוקים אלה ביום הכפורים במנחה לאחר הפטרת יונה. ומה שאנו נוהגים לדלג על פסוקים "וה' נתן קולו" ומתחילים "תקעו שופר בציון", צריך עיון בעיני לאחר שהפסיקתא והזהר דורשים פסוק זה על עשרת ימי תשובה והוא ממש מעניין היום בשבת שובה שבין ר"ה ליוה"כ.

וראה עוד במדרש תנחומא ויקרא, א' ובמדרש "שחר טוב" תהלים סוף מזמור ק"ג, שהפסוק "וה' נתן קולו" נדרש על משה רבנו ועל הצדיקים. ורבינו בחיי לתורה פי עקב (י', יד) הביא ממדרש זה ראייה למה שאמרו חז"ל בסנהדרין צ"ג ריש ע"א: "גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת", ועיי"ש ברשי"י.